

Проф. др Драган Батавeљић

Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

СЛОБОДЕ И ПРАВА ЧОВЕКА И ГРАЂАНИНА И ЗНАЧАЈ БОРБЕ ЗА ЊИХОВО ОСТВАРИВАЊЕ И СТАЛНО УНАПРЕЂИВАЊЕ

О „људским правима“ или „правима човека“ до сада је много написано, али се, ипак, о њима не зна тако много. До Другог светског рата, ова права нису постојала као међународна установа, нити су била део међународног права. Права човека спадала су у тзв. „унутрашњу надлежност“ сваке државе. У то, каква су права грађана у некој земљи, нико споља није имао право да се уплиће, јер је то по тада важећем међународном праву била „унутрашња ствар“ поједине државе. Међутим, због континуираног кршења најосновнијих права човека током читавог XX века, као и у првој деценији XXI века, неопходно је да ова права постану предмет међународне заштите, јер је поштовање права човека у вези са заштитом међународног мира и безбедности.

Последњу деценију XX века, у СРЈ обележило је масовно кршење људских права и изразита репресија против политичких неистомишљеника. Због политичке зависности судства, било је немогуће остварити заштиту људских права овим путем, а међународни механизми за пружање ове заштите грађанима били су практично недоступни. Управо због тога, аутор у раду указује на значај поштовања слобода и права човека и грађанина која су зајемчена највишим општим правним актима једне земље, као и међународним документима и одговарајућим конвенцијама. Такође, аутор се залаже за остваривање тих загарантованих права, како она не би била само мртво слово на папиру. Због тога, неопходно је њихово стално унапређивање и проширивање, како би се грађанима пружила могућност да исте уживају.

Кључне речи: Људска права; Дискриминација; Устав Републике Србије; Међународне конвенције и декларације; Учење цркве.

1. ИСТОРИЈАТ УСТАВНОГ ТРЕТМАНА СЛОБОДА, ПРАВА И ДУЖНОСТИ ГРАЂАНА

Када је реч о историјату уставног третмана слобода, права и дужности грађана Србије, треба рећи да се већ у првим српским уставним документима¹ јављају одредбе о неким основним личним правима. Још крајем XIX века, устав из 1888. године не само што проширује скалу слобода и права значајним политичким правима, него и у погледу обухватности и начина постављања читаве уставне разраде те материје несумњиво достиже ниво најпрогресивнијих устава те епохе. Додуше, ту се може уочити, поред несумњивог прогреса у уставном уређивању слобода и права грађана, велика разлика између нормативног и стварног, између Устава и закона и социјалне реалности. Ипак, Краљевина Србија, нарочито после 1903. године, постаје једна од ређих европских земаља, ако не и једина балканска земља, у којој су живот, слобода и права грађана и у правном систему, и у уставној пракси до-стизали тадашњи светски ниво и стандарде.

У раздобљу „прве“ Југославије посебан државноправни субјективитет Србије не постоји, па је оно што је општа карактеристика уставног развоја Југославије важило и за Србију. Ако би се судило по уставним документима,² онда се мора констатовати да је он на линији најпрогресивније грађанске уставности тога раздобља.³ Тако се у њима могу, сем скоро свих личних и политичких права класичног корпуса, наћи и нека нова социјално-економска права „треће генерације“. Не сме се заборавити да су, ипак, остала и нека ограничења која су битно кварила ту слику.⁴ Многобројни су примери злоупотреба из тога раздобља не само у сфери личних и политичких, него још много више у сфери социјално-економских права.

Стање у тој области постало је катастрофално током Другог светског рата. За време фашистичке окупације, читава ранија Југославија, али и Србија нарочито, претворена је у велики логор

¹ „Сретењски устав“, „Турски устав“.

² То нарочито важи за Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 28. јуна 1921. године.

³ Као параметар за то узимао се најчешће „Вајмарски устав“ Немачке из 1919. године.

⁴ То је посебно важило за раздобље после 1929. године, па и за Устав Краљевине Југославије од 9. септембра 1931. године.

обесправљених и изгладнелих, који су најчешће, скоро чудом, остајали живи пред бесомучним терором. Срби су, као народ, били изложени систематском геноциду, који се, нарочито у усташкој НДХ, могао поредити само са најстравичнијим сликама холокауста. Одређена, за извесне друштвене слојеве битна, органичења слобода и права донела је и револуционарна промена власти, највише непосредно после Другог светског рата, или у његовим последњим месецима.

После конституисања Федералне Србије,⁵ у првом уставу НР Србије „пренесе“ се, у ствари, одредбе Устава ФНРЈ о људским правима. О њима се може рећи да су обухватиле читав корпус личних, политичких и социјално-економских права која су постојала у већини европских устава, и то изражена на начин који се, уставноправно, мора сматрати коректним.

Устави из 1963. године развијају једну прилично оригиналну филозофију уставног регулисања положаја човека и његових слобода и права. У тим уставима, још увек у комбинацији са традиционалним термином национална мањина, појављује се и термин народност. Много је важнија за целину уставног уређења, па тиме и за слободе и права грађана и положај народности националних мањина, промена до које је дошло у уставном положају аутономних покрајина. Та промена започела је амандманима на Устав СФРЈ 1968, на Устав СР Србије, 1969. године, настављена амандманима на оба устава, из 1971. године, а коначно завршена уставима из 1974. године, па је то, такође, био фактор који је покрајинску аутономију скоро потпуно изједначио са положајем република, а нормативно и стварно угрозио, и на тој тачки, јединство СР Србије. Управо то стање проузроковало је прве озбиљне промене у уставности СР Србије и покрајина, уставним амандманима из 1989. године, који су директно најавили нову уставну ситуацију, конституционализовану Уставом Републике Србије из 1990. године.

Устав Републике Србије из 1990. године, иако донесен у раздобљу у којем је још увек важио Устав СФРЈ из 1974. године, лансирао је друкчију концепцију слобода и права и дужности човека и грађанина. Та концепција, као, уосталом, и читав Устав, у основи је враћање на традиционалне узоре грађанске уставности.

⁵ То је био први званичан назив земље у оквиру Демократске Федеративне Југославије.

Како је Устав Републике Србије донет пре Устава СР Југославије, то не може бити говора о „преузимању“ савезне уставности у републичку, већ само обрнуто.

Када је реч о државној заједници Србија и Црна Гора, онда треба напоменути да разматрању основних теоријских питања слобода, права и дужности човека и грађанина, које је опше познато и прихваћено и у државној заједници Србија и Црна Гора, ипак, ваља додати још неколико напомена, које само указују на нека нова својства у приступу материји слобода и права човека и грађанина у овој државној заједници.

Наиме, већ при прегледу основних извора уставног права у државној заједници Србија и Црна Гора, одмах се може уочити да је материји људских слобода и права посвећен и посебан уставни документ – Повеља о људским и мањинским правима и грађанским слободама и да тај документ има исту правну снагу као и Уставна повеља државне заједнице Србија и Црна Гора. Ипак, и у Уставној повељи, мада нема шире разраде, материја људских слобода и права није потпуно изостала. Управо зато, подсећамо да се међу циљевима државне заједнице Србија и Црна Гора, налази и: „... поштовање људских права свих лица у њеној надлежности; унапређење људског достојанства, равноправности и владавине права...“. Није малог значаја овде подвући још једну гаранцију коју садржи Уставна повеља државне заједнице Србија и Црна Гора. Према ст. 2 чл. 9, „достигнути ниво људских и мањинских права, индивидуалних и колективних, и грађанских слобода не може се смањивати“.

2. УСТАВНА КОНЦЕПЦИЈА ЉУДСКИХ ПРАВА

Устав зајемчује велики број људска права, која су различита по карактеру и садржају њихових гаранција. Људским и грађанским правима утврђује се правни положај појединца према органима власти, тако да су људска права и слободе граница коју државна власт не сме да прекорачи.⁶ Иако је ноторна чињеница да се демократија не може свести само на људска права, слободно се може рећи да без људских права нема демократије, а обим и поштовање људских права најбољи су показатељ карактера односа између државне власти и грађанина.

⁶ Наравно, ово је случај само ако је државна власт организована на демократским начелима.

Људска права су реална препрека самовољних моћника и она представљају брану од апсолутне и неодговорне, ничим ограничене, власти. Због тога се, као и организација државе, људска права прописују самим уставом, као највишим општим правним актом. Првобитно и основно значење људских права јесте да су она инструмент ограничавања државне власти, да она представљају могућност отпора држави. Људска права су слободе отпора, тј. један домен резервисан за сваког појединца у који држава не сме да интервенише. Само је она држава либерална која свом грађанину оставља једну „нетакнуту зону за његову приватност“, за његову приватну активност. Напротив, уколико држава тежи да интервенише у свим областима живота, ако не допушта своје ограничавање, онда се за такву државу слободно може рећи да је тоталитарна. Отуда су људска права један од најважнијих показатеља принципа и синдрома уставности.

Због тога, људска права и слободе незаобилазан су чинилац, који одређује вредност једног устава и његову политичку снагу. Традиционална концепција људских права полази од идеје о сталном сукобу интереса појединца и друштва. „Држава и власт су нужно зло“, па их због тога треба што више ограничити, јер власт у себи носи сталну опасност да се преобрати у своју супротност. Наиме, они који је врше склони су да је злоупотребе. То је, у ствари, суштина доктрине либерализма из којег је произашла и чувена француска Декларација права човека и грађанина из 1789. године.

3. ПОДЕЛА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА

Људска права могу се, према различитим критеријумима, сврстати у веома различите групе. Тако, на пример, разликујемо:

1. Права негативног статуса, права позитивног статуса и права активног статуса (према критеријуму међусобног односа између појединца, тј. грађанина и државе). Права негативног статуса су права грађана у које држава не сме да дира, тј. грађани уживају слободу од интервенције државе у њихову правну сферу. Зато се ова права још називају и права слободе. Права позитивног статуса, напротив, дају грађанима право да од државе захтевају одређено чињење или нечињење и држава је дужна да активно делује у корист грађана. Права активног статуса

су таква права, код којих грађани активно учествују у обављању јавних послова.

2. Права човека, права грађанина и права држављанина (с обзиром на то да ли припадају сваком човеку као људском бићу, грађанину као припаднику политичке заједнице или само држављанину одређене државе).
3. Лична, политичка, социјална, економска и културна права (према предмету, односно сфери људске личности коју штите).
4. Природна и грађанска права (с обзиром на то да ли постоје независно од државе или само у оквирима политичке заједнице).
5. Права прве, друге и треће генерације (према времену настанка, односно времену у коме се гарантују уставом). Права прве генерације су временски најстарија права и обухватају лична и политичка права. Права друге генерације долазе после права прве генерације и обухватају економска, социјална и културна права. Права треће генерације (за ова права се користе још и термини као што су „права народа“, „колективна права“, „права солидарности“ и сл.) су права чија је садржина комплексна и чији су носиоци, мање или више, одређени колективитети. Зато, они обухватају множину права и не могу се свести на једно право (на пример, право на мир, право на развој, право на здраву животну средину, право на комуницирање и слично), па је носилац ових права целокупна заједница држављана, тј. сви грађани у једној држави.
6. Индивидуална права и права колективитета (према субјекту коме припадају) – индивидуална припадају сваком појединцу, а колективна припадају ужим или ширим колективитетима.
7. Законска и етичка права (с обзиром на то, да ли су уређена правом или не).
8. Уставна, тј. основна и законска права (зависно од тога, да ли их штити устав или закон).

4. ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА И СЛОБОДЕ ПРЕМА УСТАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

За људска и мањинска права која су зајемчена Уставом Републике Србије битно је рећи да се непосредно примењују. Наиме, сва људска и мањинска права која су зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима као таква се примењују непосредно. Наравно, треба рећи, да се законом може прописати начин остваривања ових права, али само ако је то Уставом изричито предвиђено, или ако је то неопходно за остварење појединог права због његове природе. Међутим, тај закон притом ни у ком случају не сме да утиче на суштину зајемченог права.

Поставља се питање каква је сврха уставних јемстава неотуђивих људских и мањинских права. На ово питање можемо одговорити тако што ћемо рећи да јемства ових права у Уставу Републике Србије служе, пре свега, очувању људског достојанства и остварењу пуне слободе и једнакости сваког појединца. Међутим, треба нагласити да у одређеним случајевима одређена људска и мањинска права, иако зајемчена самим Уставом Републике Србије, могу законом бити ограничена, наравно, ако такво ограничење допушта Устав. То се може учинити само у сврхе ради којих такво ограничење Устав допушта, и у обиму неопходном да се уставна сврха ограничења људских и мањинских права задовољи у једном демократском друштву, али без задирања у суштину зајемченог права. Битно је напоменути да се достигнути ниво људских и мањинских права не може смањивати.

Ограничење људских и мањинских права врло је осетљива област и због тога се овде мора бити веома опрезан. Зато, при таквом ограничавању сви државни органи, пре свега судови, дужни су да воде рачуна о суштини права које се ограничава, важности сврхе ограничења, природи и обиму ограничења, односу ограничења са сврхом ограничења, и о томе да ли постоји начин да се сврха ограничења постигне мањим ограничењем права.

Устав Републике Србије обезбеђује, такође, и заштиту људских и мањинских права и слобода, прописујући да свако има право на судску заштиту, ако му је повређено или ускраћено неко људско или мањинско право које је зајемчено Уставом. Такође, свако има и право на уклањање последица које су настале повредом неког људског и мањинског права. Поред тога, ради заштите

својих слобода и права зајемчених Уставом, грађани Републике Србије могу да се обрате и међународним институцијама.

Притом, значајно је напоменути да је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета, Уставом Републике строго забрањена. Наиме, сви грађани су пред Уставом и законом потпуно једнаки и свако има право на једнаку законску заштиту без икакве дискриминације.⁷ Ова заштита јемчи се и обезбеђивањем права на једнаку заштиту права пред судовима и другим државним органима, имаоцима јавних овлашћења и органима аутономне покрајине и јединица локалне самоуправе. До одступања од људским и мањинских права може се доћи само у изузетним случајевима, а то су ситуације када је проглашено ванредно или ратно стање.

5. ОСТВАРИВАЊЕ И ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА

Када је реч о људским правима, онда треба рећи да у овој, изузетно значајној и веома осетљивој, области суштина ствари није у томе колико се људских права уставом или декларацијама проглашава, него колико се тих људских права и слобода, зајемчених највишим правним актима, и остварују у животу. То значи, да је најбитније да ли су за људска права, поред тога што су предвиђена, истовремено обезбеђени и механизми за њихову заштиту и остваривање. Отуда, може се закључити да смисао устава није само да прокламује људска права, него и да успостави и осигура њихову заштиту. То се, у ствари, своди на основно питање, да ли се нормативно и стварно поклапају.

За остваривање људских права, први најбитнији услов јесу друштвени услови, у које, пре свега, спадају:

1. Степен развоја материјалне производње;
2. Непостојање бирократских односа у друштву;
3. Непостојање општих друштвених сукоба;

⁷ Овде, свакако, треба напоменути да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима.

4. Постојање друштвене толеранције;⁸
5. Постојање могућности слободног удруживања грађана;
6. Постојање развијеног и ефикасног јавног мњења;
7. Постојање одговарајуће идеологије, тј. убеђења да је човек стварно највећа вредност друштва и др.

Поред овог основног услова за остваривање људских права, као други услов наводи се неопходност постојања механизма заштите и правних средстава за њихово коришћење у случају када су ова права повређена. Наравно, ти механизми морају да буду предвиђени у самом уставу, како би били ван домашаја законодавне власти, односно како не би могли бити олако укинута. То су, у ствари, основни принципи (начела), чија примена осигурава заштиту људских права. У те принципе спадају:

1. Уставност и законитост;
2. Независност судства;
3. Злоупотреба слобода и права човека и грађанина је противуставна и кажњива;
4. Начело да уживање људских права може бити ограничено само једнаким слободама и правима других;
5. Принцип да се људска права не могу ограничити или суспендовати (изузетак од овог правила постоји само када то прописује устав и под условима утврђеним у уставу);
6. Судска заштита људских права;
7. Свакоме се јемчи право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се решава о његовом праву или на закону заснованом интересу;
8. Право на накнаду штете због незаконитог или неправилног рада органа државне власти и др.

5.1. Облици заштите људских права

Заштита људских права остварује се у различитим облицима. Заштита пред органима управе један је вид заштите људских права. Поступак одлучивања пред органима управе је двостепен. Против одлука првостепеног органа може се поднети жалба дру-

⁸ На развијању духа толеранције посебно је инсистирала Уставна повеља државне заједнице Србија и Црна Гора, чл. 56, као и Устав Републике Србије из 2006. године, чл. 81.

гостепеном органу управе. Другостепени орган управе остварује контролу одлука првостепених органа. Али, једини орган који одлучује о заштити људских права не може бити орган управе.

Заштита пред судовима основни је облик заштите људских права. Судску заштиту људских права гарантује међународно право. Судска заштита људских права има више облика. Један од облика судске заштите људских права је заштита пред редовним судовима. Ради заштите својих права, сваки грађанин може се обратити тужбом надлежном суду.

Заштита пред посебним управним судом је други облик заштите. То је судска контрола управе (управни спор) као најзначајнији вид контроле управе у правној држави. Предмет спора је одлука или акт другостепеног органа управе којим је повређено неко људско право.

Уставносудска заштита је посебан облик заштите људских права који се обезбеђује паралелно са заштитом људских права пред редовним судовима. С обзиром на то да је у надлежности уставног суда одлучивање о заштити уставности, као и с обзиром на уставни принцип о непосредној променљивости уставних одредаба о људским правима, уставни суд је надлежан и за пружање заштите људским правима. Грађани имају право да се, с циљем заштите својих слобода и права, нарочито ако су оне повређене неуставним или незаконитим правним актима, непосредно обрате уставном суду. Заштита људских права пред уставним судовима има два основна облика.

Примарни облик заштите остварује се у оквиру опште контроле уставности и законитости као основне надлежности уставног суда. Општа контрола уставности и законитости је облик посредне заштите људских права пред уставним судовима. Овај облик контроле правних аката има циљ заштите устава и других вредности које чине садржај принципа уставности. Њено дејство је превентивно. Други облик заштите људских права пред уставним судовима остварује се непосредно, путем института уставне жалбе и у поступку у коме суд одлучује о уставној жалби. Заштита људских права у поступку по уставној жалби је непосредна уставносудска заштита људских права. Грађани се могу непосредно обратити уставном суду када им је повређено неко људско право, актом јавне власти, првенствено управе. Поред грађана чије је право повређено, уставном жалбом могу се користити и други органи у чијој је надлежности да се старају о заштити људских права (нпр.

омбудсман). Устав Републике Србије гарантује опште право на једнаку заштиту права у поступку пред судом, другим државним или било којим органом или организацијом, као и право на жалбу.

У неким уставним системима постоје посебне институције чији је задатак да штите људска права. То је омбудсман (парламентарни повереник, народни правобранилац, заштитник грађана, медијатор, комесар парламента за управу). Омбудсман није орган власти. Његов ауторитет почива на независности према парламенту, на односу према демократској јавности, на значају посла који обавља и на личном угледу појединца који обавља ову функцију. Он не располаже овлашћењима којима располажу судови и није замена за редовну судску заштиту људских права. Посебно је значајна његова надлежност везана за заштиту људских права пред органима државне власти, особито дискреционих овлашћења органа управе. Омбудсман делује и превентивно. Он прати остваривање људских права, упозорава на њихово кршење, предлаже предузимање мера с циљем остваривања људских права и отклањања повреда.

Заштиту људских права обезбеђују и различита тела међународних организација (Комитет за људска права ОУН, комисије Савета Европе), која остварују надзор над стањем људских права, прате поштовање стандарда људских права и дају препоруке за унапређење поштовања људских права и отклањање кршења људских права. Владе обавезно подносе извештаје о стању људских права. Поред владе, извештаје о стању људских права могу подносити и невладине организације. Други вид заштите је судска заштита у оквиру општег система људских права (Међународни кривични суд у Риму) и регионалног система људских права (Европски суд за људска права у Стразбуру). Јурисдикцију суда признају државе које су прихватиле и ратификовале одговарајуће међународне конвенције.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (усвојена од стране Савета Европе 1950. године, са 14 каснијих протокола), прописује услове под којима се овлашћени субјекти могу обратити Европском суду за људска права у Стразбуру захтевом за покретање поступка за заштиту људских права. Представке могу бити поднете као појединачне, али их може поднети и једна држава против друге. „Суд може да прима представке од сваке особе, невладине организације или групе лица који тврде да су жртве повреде права установљених Конвенцијом или про-

токолима уз њу, учињене од стране неке Високе стране уговорнице. Високе стране уговорнице обавезују се да ни на који начин не ометају стварно вршење овог права.“ (чл. 34). „Суд може узети предмет у поступак тек када се исцрпе сви унутрашњи правни лекови, у складу са општепризнатим начелима међународног права, и у року од шест месеци од дана када је поводом њега донета правоснажна пресуда“ (чл. 35).

5.2. Међународне конвенције о људским правима и слободама

Савремена међународна регулатива људских слобода и права започиње Повељом Уједињених нација 1945. године, која као један од глобалних циљева те организације проглашава неопходност сарадње између држава ради решавања „међународних проблема економске, социјалне, културне или хуманитарне природе и унапређивање и подстицање поштовања права човека и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик или веру“ (члан 1 став 3). Исто тако, Повељом су обавезани сви чланови Уједињених нација да предузимају заједничку и појединачну акцију с циљем стварања услова стабилности и благостања који су неопходни за мирољубиве и пријатељске односе између народа, засноване на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа, као и да раде на свеопштем поштовању и уважавању људских права и основних слобода без било какве дискриминације, затим у правцу повећања животног стандарда, пуног запослења и услова за економски и социјални напредак и развој, као и на плану решавања међународних економских, социјалних, здравствених и сродних проблема као и међународне културне и просветне сарадње (чл. 55, 56 Повеље).

Повељом су, дакле, људска права попримила интернационални карактер који ће потврдити три године након тога усвојена Универзална (или општа) декларација о људским правима (1948) која утврђује и проглашава цео корпус најважнијих грађанских, политичких, економских, социјалних и културних слобода и права.

У Уједињеним нацијама, након тога, 1966. године, донета су и два значајна међународна пакта. То су: Пакт о политичким и грађанским правима и Пакт о економским, социјалним и културним правима, који додатно разрађују слободе и права које је прокламовала Универзална декларација о људским правима. За разлику од Декларације, која нема карактер међународног уговора,

усвајањем ових пактова преко 130 земаља правно се обавезало да ће гарантовати и штитити основна људска права и слободе.

Поред ових основних глобалних међународних докумената, донет је и један број регионалних мултилатералних међународних аката којима су, такође, зајамчене наведене слободе и људска права. Са аспекта европских земаља, нарочито је значајна Конвенција Савета Европе о заштити људских права и основних слобода (1950), са својих, до данас донетих 14 протокола који је ревидирају. Ова конвенција не само што штити основна људска права и слободе, пре свега грађанска и политичка права, већ уводи и механизме надзора над остваривањем и заштитом тих права и слобода, установљавајући и Европски суд у Стразбуру за њихову заштиту. Државе Северне и Јужне Америке у оквиру интер-америчке организације држава, усвојиле су 1969. године Америчку конвенцију о људским правима, која разрађује и гарантује грађанска и политичка као и економска, социјална и културна права, која су, иначе, зајемчена Универзалном декларацијом и Пактовима. За земље Африке, у области људских права од значаја је Афричка повеља о правима човека и народа (1981). Усвојена је и Повеља о основним правима у Европској унији (Ница, 17. децембра 2000. године).

Иако поменути међународни инструменти, пре свега они донети у оквиру Уједињених нација, својом ширином и универзалношћу у већој или мањој мери штите цео корпус људских права и слобода, ипак се показало да ново време са развојем науке, технологије и медицине захтева додатно нормативно регулисање и прецизирање одређених људских права јер су се појавиле неслућене могућности у области биологије и медицине, поготово генетског инжењеринга, које дају могућност клонирања људских бића, пресађивања људских органа, као и разних експеримената са људским ембрионом како *in vivo* тако и *in vitro*. Стога, Генерална скупштина Уједињених нација крајем 1997. године усвојила је Општу декларацију о људском геному и правима човека, а Савет Европе усвојио је посебну Конвенцију о заштити људских права и људског бића са аспекта примењене биологије и медицине (1997), укључујући и забрану клонирања људских бића (Протокол, 1998) и правила о контролисаној трансплантацији органа и ткива људског порекла (Додатни протокол, 2002).

У области људских права и слобода данас постоји више стотина међународних уговора, конвенција, споразума, деклара-

ција и резолуција којима се штите природна и друга права човека. Почев од доношења Конвенције о ропству 1926. године (па и пре, од 1904. године) усвојени су бројни акти против ропства и трговине тзв. белим робљем. Једнакост људи и забрана дискриминације зајемчена је у више међународних конвенција, као што су: Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације од 7. марта 1966. године, Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена од 18. децембра 1979. године са Опционим протоколом из 1999. године, Међународна конвенција о сузбијању и кажњавању злочина апартхејда од 30. новембра 1973. године, Међународна конвенција против апартхејда у спорту од 10. децембра 1985. године, Конвенција о политичким правима жена од 31. марта 1953. године, Конвенција о борби против дискриминације у области просвете од 15. децембра 1960. Сви ови међународни документи својевремено су ратификовани и данас су на правној снази у Србији.

6. ЗАБРАНА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Када је реч о људским правима, треба рећи да је један од најзначајнијих захтева поштовање принципа недискриминације, обезбеђивање једнакости свих грађана пред законом и поштовање домаћих и међународних аката који зајемчују људска права. Због тога, један од основних услова за разговор о овим правима у савременим условима управо је усвајање принципа недискриминације, тј. забрана дискриминације. Наиме, основно начело савременог права јесте да су сви људи једнаки. Велика повеља о слободама (*Magna carta libertatum*) из 1215. године у Енглеској и Душанов законик из 1349. године у средњовековној Србији, сматрају се првим великим кораком напред и изнуђеним или „племенитим“ уступцима владара. Но, како било, то су, ипак, прописи који су штитили припаднике виших (аристократских) слојева, али су се поред њих окористили и припадници обичног народа (поданици). То је била само пропратна (можда и нежељена) појава, али озбиљнији и успешнији покушаји да се начело (правне) једнакости свих људи устоличи, везују се тек за крај XVIII и почетак XIX века. Наиме, Устав САД из 1787. године (и амандмани на њега), Француска декларација из 1789. године и многобројне конвенције (међународни уговори) усвојене у последња два века, промовишу као један од основних принципа једнакост људи.

Наравно, погрешно би било тврдити да се до искорењивања дискриминације дошло одједном и безболно. Нетачно је рећи и да је тај идеал уопште и до краја остварен. Сам термин **дискриминација** води порекло од латинског израза *discriminare* – разликовање. Дакле, у првобитном значењу овај термин није значио ништа лоше и недозвољено, али је у каснијим вековима почело да се говори о недозвољеној дискриминацији. У области људских права, дискриминација представља недопуштено разликовање које се заснива на неком неоправданом основу. Али, како знати шта је недозвољени основ? То јесте кључно питање и тачка око које постоје неслагања и неспоразуми! Да ли је боја коже или национална припадност довољан разлог да неко има већа или мања права, или бољи или гори положај?! Или, да ли то што је неко алтернативне сексуалне оријентације или што је инфициран *HIV*-ом, такав разлог? Наравно да не! Јер, ради се о стварима које су урођене или човек на њих може тешко својом вољом да утиче, а уосталом, зашто би се неко мешао у ваше приватне ствари и кажњавао вас због њих. Међутим, неки људи то не схватају и зато се поставља оправдано питање: како то променити?

Један од путева је онај који је везан за право, законе и међународне организације, али треба бити свестан и чињенице да је све више правника који верују да право није свемогуће. Дискриминација је дефинисана и забрањена у међународном праву, а Универзална декларација о људским правима представља камен темељац читаве зграде људских права.⁹ Генерална скупштина Уједињених нација прогласила је ову Универзалну декларацију као заједнички стандард који треба да постигну сви народи и све нације, јер је признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету. Зато, чланом 1 ове Декларације предвиђено је да се „сва људска бића рађају слободна и да су једнака у достојанству и правима“, док је чланом 2 предвиђено да „сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности“. Оно што је врло

⁹ Усвојена и проглашена Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. децембра 1948. године: 48 држава је гласало за, ниједна против, док је осам било уздржано (укључујући Југославију, Саудијску Арабију, Јужну Африку и СССР).

значајно навести на овом месту јесте одредба којом се утврђује да су „сви пред законом једнаки и имају право без икакве разлике на подједнаку заштиту закона. Сви имају право на једнаку заштиту против било какве дискриминације...“.

Врло значајан документ за који се такође може рећи да представља основу, тј. камен темељац зграде људских права, јесте и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, усвојена у Риму 4. новембра 1950. године. Ова конвенција је, имајући у виду Универзалну декларацију о људским правима из 1948. године, поред гарантовања права на живот, забране мучења, ропства и принудног рада, гарантовања права на правично суђење, слободе изражавања, мисли, савести и вероисповести, окупљања и удруживања, утврдила чланом 14 и забрану дискриминације по било ком основу.

Да би се обезбедило поштовање обавеза из Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и протокола уз њу коју су прихватиле високе стране уговорнице, овом Конвенцијом је установљен Европски суд за људска права у Риму 1950. године, а који је званично почео са радом 21. јануара 1959. године, када су изабрани његови први чланови. С обзиром на то да је Србија постала чланица Савета Европе априла 2003. године, наведена Конвенција, као и Суд, надлежни су и за нашу државу, њене органе и све грађане, као и било који домаћи закон или суд. Наши грађани могу данас да се обраћају Суду у Стразбуру због евентуалног кршења неког загарантованог људског права, па и због дискриминације. У таквој ситуацији, Суд ће наложити држави да из својих буџетских средстава исплати грађанину одговарајућу накнаду штете. Због тога, свака држава обавезна је да спречава и гони дискриминацију и њене починиоце. Она, прво, не сме да усваја законе и друге правне прописе који би могли да изазову дискриминацију.

Међутим, упоредо са развојем међународног права и механизма за кажњавање кршења људских права, све се више развијају и методе тзв. „прикривене дискриминације“. Наиме, државе или послодавци се труде да сакрију дискриминацију и да је заодену у плашт демократских закона и понашања. Примера за то има много. За потребе овог рада навешћемо неколико:

1. Да би се ослободили обавеза да запољшавају раднике, чија им се боја коже или етничко порекло не допадају, власници неких бензинских станица у јужним федералним државама САД уста-

новили су минималну висину за пријем на посао. Тако су Азијати и Хиспано-Американци доведени у неравноправну ситуацију због тога што су, по правилу, нижи растом, а с друге стране, не постоји никакав доказ да људи који су високи 2 метра боље сипају бензин од оних који су високи 1,7 метара. Ту се, очигледно, ради о дискриминаторном поступку.¹⁰

2. Често се на новинским страницама могу наћи огласи у којима се траже стјуардесе, секретарице (а све чешће и пословни секретари), најављивачице програма, спикерке и др. „пријатног физичког изгледа“, „пријатне спољашњости“ или чак „атрактивног изгледа“. Такви послодавци кажу да ће имати успешније пословне резултате и већи профит, уколико се иза пулта њихове фирме налази девојка која лепо изгледа. Међутим, поставља се питање да ли је то оправдан разлог за давање предности особама које су код „распоређивања гена и физичке лепоте имале више среће“? Према томе, овде се прави разлика на основу физичког изгледа,¹¹ али је спорно то да ли је физички изглед релевантан разлог да неко буде одбијен иако испуњава све остале услове као и други кандидати, или је, можда, још бољи од њих. Поставља се питање да ли је то толико важно, али јасног одговора још увек нема. Ипак, данас све више преовладава становиште да послодавци не могу на тај начин да бирају особље,¹² изузев уколико докажу свој конкретан интерес за то.

3. Слична ситуација постоји и у случају давања или ускраћивања посла особама које имају превише или премало година. Наиме, ту се ради о давању предности у неким ситуацијама млађим особама, јер су оне, наводно, свежије и способније за посао¹³ и обрнуто. Наравно, у неким пословима је то, заиста, неопходно и

¹⁰ Наравно, не треба испустити из вида чињеницу да висина, тежина или физичка снага могу, у одређеним ситуацијама, бити релевантни. Тако, ако се, на пример, траже припадници специјалних полицијских јединица или ватрогасци, онда се могу захтевати одређена висина, тежина или тркачки резултат на 100 метара. Наиме, ови људи ће у свом свакодневном послу бити суочени са ситуацијама где је то потребно и зато је разумно да се може захтевати да у такву службу буду примљени само „разбацани момци“.

¹¹ Ово прављење разлика на основу физичког изгледа назива се *lookism*.

¹² Познат је случај једне америчке телевизијске водитељке, којој је њен послодавац (у Америци је то „boss“), уручио отказ „зато што више није била тако лепа и млада, као када је постајала телевизијска звезда“.

¹³ Ово прављење разлика, познато је под називом *ageism*.

оправдано,¹⁴ али постоје случајеви када се ради о инерцији и старим предрасудама да људи из фазе „млад и талентован“ иду директно у пензију.

4. Тек су између два светска рата учињени напори да се искорени дискриминација, али да би сви појединци били заиста једнаки, морају да имају и исту стартну позицију. Наравно, знамо да никада није тако. Они који су у прошлости били сиромашни, дискриминисани, болесни, необразовани и слично, налазе се у положају који је знатно гори, јер су нижег нивоа образовања, слабијег имовног стања или су у подређеном друштвеном статусу. Они морају постепено да буду доведени у положај у коме су и припадници недискриминисаних друштвених група, да би заиста дошли до фактичке (животне, стварне) једнакости. Зато, државама се дозвољава да различитим мерама исправљају тзв. „историјске неправде“, па ће припадници угрожених група, бар за неко време, бити у повољнијем положају од остатка популације. То значи, да ће они бити привилеговани, тј. „позитивно дискриминисани“.¹⁵

Женска влада и Европски покрет у Србији саопштили су да при формирању Народне скупштине Републике Србије није поштован Устав, који гарантује равноправност жена и мушкараца, јер је у парламенту само 20,4 одсто жена, уместо најмање 30 одсто, колико предвиђа важећи Устав Србије из 2006. године и који гарантује равноправност жена и мушкараца. Тако, на пример, Демократску странку у Скупштини представља 15 жена, од 64 посланика, колико има та партија. Слично томе, и неке скандинавске државе имају систем квота за учешће жена у парламенту.¹⁶

¹⁴ Послови у полицији, ватрогасној служби, војсци и слично.

¹⁵ Један од најчешће навођених примера „позитивне дискриминације“ јесте амерички систем образовања (у Америци се овакве мере називају „афирмативна акција“), где све високошколске установе у САД-у прописују одређене квоте, тј. проценте студената које ће уписати у свакој генерацији из редова црначке или емигранске популације. Таква пракса је усвојена и на најелитнијим универзитетима, на којима студије коштају и по неколико десетина хиљада долара, са врло високим и ригорозним условима пријема. Слично је и са женама, за које се често каже да су угрожене, тј. маргинализоване у друштвеном, привредном и политичком животу, па се упоредо са развојем феминистичког покрета, стално захтева (и најчешће усваја) доста израженије учешће жена у јавном и политичком животу.

¹⁶ Овакве захтеве за испуњавањем одређених квота и учешћем жена у политичком животу истакле су женске организације и мреже пред изборе у Србији 2000. године. Неке од странака учесница на изборима су те услове прихватиле и

Наравно, питање је да ли се усвајањем система „позитивне дискриминације“ не промовише ново дискриминисање, овога пута на штету раније привилегованих. Несумњиво, ДА! Међутим, уколико је то мера ограниченог трајања и ако се њена примена обустави у тренутку када је постигнута бар приближна једнакост у друштву, онда значајнијих проблема неће бити. То, опет, зависи од опште социјалне климе, постигнутог нивоа демократије и поштовања начела владавине права у сваком конкретном друштву.

5. У многим друштвима су, још увек, особе чије се сексуалне наклоности разликују од већинских, стављене у неповољнији положај. Такве особе су извргнуте подсмеху, физичком и психичком притиску, дискриминацији, па чак и гоњењу. Неке јавне службе су у многим земљама затворене за особе другачије сексуалне оријентације. Према претежном мишљењу науке, сексуална оријентација је урођена или, бар, тешко променљива карактеристика сваког појединца. Због тога, она не може да буде дозвољен основ разликовања, а уосталом, сексуални живот сваког човека је његова приватна ствар и држава нема права да ограничава њихова права у том погледу. Наравно, то се може прихватити само у случају када јавни интерес државе и њених грађана ни на који начин није угрожен и када особе другачије сексуалне оријентације не злоупотребљавају своја права. Ми морамо да штитимо свачије право на мишљење и изражавање тог мишљења, као и право на сопствено сексуално опредељење, наравно до одређене границе, тј. до поштовања уставом и законом прописаних норми.

Нико не спори право сваког појединца да се опредељује овако или онако, тј. да прихвати сексуалну оријентацију према својој жељи. Сигурни смо да би и сами грађани заштитили неку особу другачије сексуалне оријентације, ако би она била изложена порузи, угрожавању својих права и слично (без обзира на одређену дозу анимозитета). И, то није спорно. То никоме не треба да смета! Али, смета позивање на одређене параде и промовисање (представљање) тог другачијег сексуалног опредељења као друштвено оправданог, потребног, нормалног... А, то даље значи да ти исти појединци или групе, могу упутити захтев за омогућавање геј бракова, а затим и усвајање деце од стране таквих „супружника“. Онда, може уследити и захтев, као у појединим земљама где је то већ дозвољено, да у школама учитељи промовишу такве бракове и

удео женских представника у парламентарном животу Србије је данас на знатно вишем нивоу него у протеклим деценијама.

усвајање деце од стране супружника истог пола. То је проблем! И, још нешто. Ниједна званична религија не промовише хомосексуализам, јер сматра да такве параде представљају вређање морала и свега онога што те религије већ вековима заступају.

7. ДИСКРИМИНАЦИЈА У СРПСКОМ ПРАВУ И НЕКИ ПРИМЕРИ НЕДОЗВОЉЕНОГ РАЗЛИКОВАЊА

Србија је до 2006. године била чланица државне заједнице Србија и Црна Гора, док је пре тога била саставни део Прве, Друге и Треће југословенске државе. Југославија је била потписница бројних међународних уговора који се баве дискриминацијом. Између осталог, то су Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, Конвенција UNESCO против дискриминације у области образовања и други. Оно што је посебно важно нагласити јесте чињеница да су сви ови уговори за наше органе и грађане исто што и домаћи устав и закони и сви их се морају придржавати.

Сва три устава у СРЈ (Устав СРЈ из 1992. године, Устав Србије из 1990. године и Устав Црне Горе из 1992. године) забрањивала су дискриминацију, па је сасвим нормално да су то урадили и устав независних држава Србије и Црне Горе. Примера ради, као најјаснија, може се навести одредба Устава СРЈ (члан 20), према којој су „грађани једнаки без обзира на националну припадност, расу, пол, језик, веру, политичко или друго уверење, образовање, социјално порекло, имовно стање и друго лично својство“. Такође, „сви су пред законом једнаки“, док је „свако дужан да поштује слободе и права других и одговоран је за то“. Дискриминација је у нашим прописима и кривичноправно регулисана, па тако Кривични закон Србије предвиђа казну затвора од три месеца до пет година за сваког оног ко на основу разлике у националности, вероисповести, етничкој припадности, полу, језику, образовању и слично, ускрати или ограничи права грађана утврђена уставом, законом или другим прописом или општим актом или ратификованим међународним уговором или на основу ове разлике даје грађанима повластице или погодности.

Србија је после осамостаљивања преузела све наведене међународне уговоре. На овом месту, треба указати на то да и важећи Устав Србије из 2006. године прописује да међународни уговори

који су склопљени и потврђени у складу с Уставом и објављени чине део унутрашњег правног поретка Србије, а по правној снази су изнад закона. Њихове одредбе се могу мењати и укидати само уз услове и на начин који су њима утврђени или сагласно општим правилима међународног права. Важећи Устав Србије (члан 21) предвиђа забрану дискриминације одредбама да су пред Уставом и законом сви једнаки, да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације, да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.

Међутим, у нашем праву, као уосталом и у читавом друштву, ситуација са дискриминацијом није нимало ружичаста, а то се, поготову, односи на период до 2000. године. У протеклих десет година, ситуација је донекле промењена и у самим законским текстовима нема трагично много дискриминације (мада Кривичним законом Србије није предвиђена могућност да мушкарац буде жртва силовања, нити законски прописи говоре о силовању жена од стране њихових мужева – тзв. „силовање у браку“), али је има у пракси. Тако, рецимо, у школској 1997/98. години у једну основну београдску школу уписан је HIV позитиван дечак, али је уследила брутална кампања родитеља да дете буде избачено из школе или, бар, пребачено из тог одељења. Подигнута је велика медијска прашина, па је за инфицираног дечака организована посебна (индивидуална) настава, што је несрећног дечака и његове родитеље довело у још гори положај. Такође, фебруара 2001. године исписане су антисемитске паролe на Синагоги у Земуну, биоскопу „Рекс“ у Београду (где је била постављена изложба о Ромима), Јеврејској општини и Јеврејском гробљу у Београду.

Посебно наводимо пример дискриминације у пракси Републике Србије, када се код запошљавања тражи одређени паритет између полова, с образложењем да ће процес рада бити угрожен уколико буду на посао примљене само (или у већини) припаднице женског пола. Такве ситуације су биле веома честе протеклих деценија и у државним институцијама и у приватним фирмама. Оно што је веома трагично јесте ситуација која се последњих година веома често појављује и то, пре свега, у приватним фирмама, када послодавци, као „мали богови“, захтевају од канди-

даткиња да се обавежу да у одређеном периоду у будућности неће заснивати брачну заједницу или да неће рађати децу, јер би им њихово одсуство са посла веома угрозило пословање и просперитет фирме.

8. УЧЕЊЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ О ДОСТОЈАНСТВУ, СЛОБОДИ И ЉУДСКИМ ПРАВИМА

Међу различитим цивилизацијама и културама током читаве људске историје постојале су дубоке разлике и представе о људским правима и дужностима. Међутим, у савременом свету значајну распрострањеност добио је став да институција људских права, сама по себи, на најбољи могући начин може да допринесе развоју људске личности, као и организацији самог друштва. Но, притом се уз позивање на заштиту људских права често у пракси појављују (а понекад и реализују) ставови који се у основу разликују од хришћанског учења. Наиме, дешава се да се припадници хришћанске религије нађу у условима у којима их друштвене и државне структуре усмеравају, па чак и приморавају, да мисле и поступају противно Божијим заповестима, утемељеним на Светом писму и Светом предању.

Достојанство човека је религиозно-морална категорија и управо се на њему заснива теорија о људским правима. Због тога, недопустиво је и веома опасно тумачење људских права као највише и универзалне основе људског живота којој треба да се потчињавају религијски ставови и пракса. Слобода избора једна је од појава Божијег лика у људској природи и, због тога, црква са пажњом поступа према човековом унутрашњем свету и његовој слободи избора. Отуда, потчињавање човекове воље, помоћу манипулације или насиља, неком спољашњем ауторитету схвата се као нарушавање поретка који је установио сам Бог. Истовремено, та слобода избора није коначна и апсолутна вредност. Наиме, она је дата од Бога да служи људском добру и остварујући је, човек не треба да чини зло никоме – ни себи самом, ни онима у његовом окружењу. Признајући вредност слободе избора, црква тврди да она „неизбежно ишчезава када се избор чини у корист зла. Зло и слобода су неспојиви.“

Наиме, у корист зла је у људској историји избор људи доводио до губитка слободе и огромних људских жртава. И, данас, човечанство може да дође у тешку ситуацију, уколико порочне манифестације – као што су абортус, разврат, самоубиство, наси-

ље, разарање породице, изопаченост, култ грубости и слично, почну да буду оправдавane и морално оцењиване као исправне, с ослонцем на изопачено схватање људске слободе. Слабост институције људских права је у томе што она, штитећи слободу избора, све мање и мање узима у обзир моралну димензију животу и слободу од греха. Злоупотреба слободе неизбежно води до уништавања сопственог достојанства, као и до понижења достојанства других људи, па је потребно успоставити хармонију између људског достојанства и слободе избора. Због тога, људска права не могу бити изнад вредности духовног света, а развој и примену концепције људских права неопходно је усагласити са моралним нормама, са „моралним законом кога је Бог положио у људску природу“.

Напротив, људска права ни у ком случају не могу бити основ за приморавање људи да нарушавају Божије заповести и зато су недопустиви покушаји да се став верујућих о човеку, породици, друштвеном животу, цркви и слично, потчини схватању људских права које је противно религији. Политичко-правна институција људских права, отуда, мора бити у служби заштите људског достојанства и мора доприносити морално-духовном развоју личности човека. Појединачна права човека не могу се и не смеју супротстављати вредностима и интересима Отаџбине, друштва, породице и морала, а људска права не могу бити повод или разлог за наношење непоправљиве штете природном достојанству.

9. ЗАКЉУЧАК

На крају овог рада треба рећи да заузимањем начелног става о томе да стварна вредност слобода и права зависи, пре свега, од стварног утицаја уставних норми на друштвену праксу. Истовремено, истичемо одлучујућу улогу друштвеног поретка за остварење, па и за заштиту, слобода и права човека. Стање у којем се налази друштвени поредак у свету такво је да се мора закључити да основне претпоставке, како за остварење, тако и за ефикасну заштиту слобода и права човека, само делимично постоје. У реалности нису нестале све препреке у остваривању слобода и права човека, нити је обезбеђена њихова ефикасна заштита. Ипак, нема сумње у то да је постигнут нов квалитет и да је стање ближе захтевима демократије.

Слична констатација не може се, нажалост, дати за лична права, а још мање за социјална и економска права. Дубока криза

која прати читаву епоху трансформације друштвеног система у Србији, као и у бившим југословенским земљама, манифестовала се и кроз готово општу криминализацију друштвених односа. У таквим околностима, највише су угрожена лична права и слобода човека, а понор економске беде, у којој се већ дуже време налази читаво наше друштво, учинило је већину, да не кажемо скоро сва социјално-економска права – илузорним. Зато, морамо закључити да друштвени амбијент у нашем друштву не помаже, него битно отежава остваривање и заштиту слобода и права човека и грађанина

У описаним околностима, правни инструментаријум заштите слобода и права требало би да одигра велику улогу. Овде треба нагласити само нешто што је посебно везано за уставне одредбе о слободама и правима. То је, пре свега, начело да се слобода, права и дужности остварују непосредно на основу устава, а да је законско утврђивање услова за остваривање појединих од њих могућно само онда кад се то самим уставом предвиђа.

Associate Professor Dr. Dragan Bataveljić

Faculty of Law University of Kragujevac

HUMAN RIGHTS AND SIGNIFICANCE OF STRIFE FOR THEIR REALIZATION AND PERMANENT PROMOTION

Summary

Despite the abundance of material written on „human rights” or „rights of man”, we still know very little about it. Until the Second World War, these rights did not exist as an international institution, nor were they part of international law. Rights of man are belonging to the so-called „domestic jurisdiction” of each country. In this, what the rights of citizens in some country, no one are outside had no right to interfere, because according to the then international law, it was „internal matter” of each country. However, due to continuous violations of basic human rights throughout the 20th century and the first decade of the 21st century, it is essential that these rights become the subject of international protection, because the respect for human rights regarding the protection of international peace and security.

The last decade of the 20th century in FR Yugoslavia was marked by massive human rights violations and severe repression against political opponents. Due to the political dependence of the judiciary, it is impossible to achieve protection of human rights in this way, and international mechanisms for providing this protection to citizens, were practically inaccessible. For this reason, the author points out the importance of respecting the rights and freedoms of man and citizen which are guaranteed the highest general legal acts of a country, as well as international documents and the relevant conventions. The author also argues for the exercise of these guaranteed rights, as the same would not be a dead letter. Therefore, it is necessary their constant improvement and expansion, to give citizens the opportunity to enjoy the same.

Key words: *Human rights; Discrimination; The Constitution of the Republic of Serbia; International conventions and declarations; The teaching of churches.*